

Synagoga w Dąbrowie Tarnowskiej

Cmentarze oraz miejsca symbolizujące tragiczne losy narodu żydowskiego to najliczniejsze ślady jego obecności w regionie. Kirkuty spotyka się w wielu miejscowościach regionu. Często zaniedbane, jak te w Szczucinie czy Dębicy, czasem nietypowe, jak cmentarz wojskowy w Zakliczynie. W miejscach masowych egzekucji Żydów, dokonanych podczas wojny przez Niemców, stoją dziś symboliczne pomniki. Największą, w której jednego dnia zamordowano około 6 000 osób, przypomina pomnik w lesie Buczyna w Zbylitowskiej Górze. W zbiorowych mogiłach leży tutaj około 10 000 ofiar, w tym 800 dzieci i 2 000 Polaków.

Tarnów - Mykwa

Tarnowskie Centrum Informacji - I miejsce w konkursie Polskiej Organizacji Turystycznej na najlepszy punkt IT w 2008, 2010, 2012, 2013 i 2015 roku!
Odnaka honorowa Ministra Sportu i Turystyki „za zasługi dla turystyki” w 2008 roku
Wyróżnienie dla strony www.it.tarnow.pl w konkursie „Złote Formaty 2008”

Dostarczamy kompleksowe i aktualne informacje o ofercie turystycznej Tarnowa i regionu.

W siedzibie TCI, Rynek 7 w Tarnowie, dostępne są:

- sala konferencyjna (max. 50 osób)
- mapy i przewodniki turystyczne
- tanie pokoje gościnne 1, 2, i 3 - osobowe
- wypożyczalnia rowerów
- przewodniki audio MP3
- przechowalnia bagażu

Osadnicy żydowscy pojawili się na terenach dzisiejszego regionu tarnowskiego już w średniowieczu. Pierwsze wzmianki o ich obecności pochodzą z 1445 r. Od początku zajmowali się handlem, zaczynając od zboża i sprowadzanego z Węgier i Rusi wina. Przedsiębiorczość żydowskich osadników została dostrzeżona przez władarzy Tarnowa. W roku 1581 właściciel miasta Konstanty Ostrogski, wydał przywilej umożliwiający Żydom prowadzenie sprzedaży w domach, kramach i na rynku. Zezwolono im również na wyrób gorzałki i wyszynk. Na mocy tego dokumentu Żydzi zostali wyłączeni spod jurysdykcji władz miejskich i przeniesieni pod prawodawstwo sądu zamkowego.

Nakładał on również wysokie kary na bezczyszczących bóżnicę lub cmentarz. Żydzi posiadli także prawo do zamieszkiwania 12 domów na ulicy Żydowskiej. Znaczne, jak na ówczesne standardy, przywileje sprzyjały osiedlaniu się Żydów wokół Tarnowa, chociaż możliwość zamieszkania w obrębie murów miejskich była ograniczona. Dopiero w początkach XVIII w. książę Sanguszko zezwolił na liczniejsze osiedlanie się Żydów w samym Tarnowie.

Znaczna część społeczności żydowskiej należała do elity kulturalnej i intelektualnej miasta. Pracowali w zawodach cieszących się społecznym zaufaniem i szacunkiem: adwokatów, lekarzy, muzyków, nauczycieli. W XVIII w. Synagoga płaciła połowę podatków przypadających na miasto, niezależnie od płatności indywidualnych.

Nasz region, z kilkunastoma synagogami i kilkudziesięcioma małymi domami modlitwy, zwanymi sztbl i klojz, był istotnym ośrodkiem życia religijnego. W wielu miejscowościach funkcjonowały szkoły żydowskie, drukarnie, towarzystwa kulturalne i społeczne; prowadzono także bogate życie towarzyskie. Dziś jednak społeczność żydowska w okolicach Tarnowa niemal nie istnieje. Niemożliwością byłoby zebranie minyan, czyli zgromadzenia złożonego z 10 dorosłych mężczyzn powyżej 13 roku życia, niezbędne do odprawiania publicznych modłów w synagodze. Pozostały jednak ślady, niezaprzeczalnie świadczące o ich wielowiekowej obecności na tych ziemiach. Do najliczniejszych zabytków kultury żydowskiej należą cmentarze - niektóre zadbane, będące pod stałą opieką, inne zapomniane i zniszczone. Pozostałe, jak archiwalia, synagogi, szkoły, łaźnie oraz inną architekturę, oryginalnie żydowską, znaleźć można w całym regionie. Wiele budynków jest użytkowanych do dziś, choć pełnią niejednokrotnie funkcje odmienne od pierwotnych. Liczne są również miejsca pamięci związane z prześladowaniem Żydów oraz Holocaustem. W zbiorach muzeów znajduje się znaczna liczba judaików. Do najciekawszych zaliczają się te znajdujące się w Muzeum Okręgowym w Tarnowie oraz w muzeach w Dąbrowie Tarnowskiej i Bochni.

WYDAWCA:
© Tarnowskie Centrum Informacji 2016
Rynek 7, 33-100 Tarnów
tel.: 14 688 90 90, fax: 14 688 90 92
mail: centrum@it.tarnow.pl
www.it.tarnow.pl
www.tarnow.travel

REGION TARNOWSKI

Kultura Żydowska

Tarnów - Cmentarz Żydowski

W Tarnowie najstarszą część dzielnicy zamieszkiwanej niegdyś przez Żydów tworzą ulice Żydowska i Wekslarska. Zachowane tam **kamienie, pochodzące z XVI i XVIII wieku**, prezentują najbardziej charakterystyczny dla osadnictwa żydowskiego zwarty rodzaj zabudowy, z wąskimi przesmykami pomiędzy kamienicami, ciasnymi sieniami oraz maleńkimi podwórkami. Charakterystyczne są również wąskie ściany frontowe, niespotykane w zachodniej części Starego Miasta. We framugach drzwi wejściowych można odnaleźć **ślady po mezuzie** (mały pojemnik wykonany z drewna, metalu lub szkła, zawierający zamknięty w rurkę zwitek pergaminu z naniesionymi dwoma fragmentami Tory). W niektórych domach zachowały się żelazne okienne dawnych żydowskich sklepów. Przy ul. Żydowskiej znajduje się brama - wejście na plac, gdzie do czasów II Wojny Światowej stała siedemnastowieczna, najstarsza tarnowska synagoga. Jedynym zachowanym jej fragmentem jest **Bima**, czyli podwyższenie, z którego odczytywano Torę. Od 1996 r. w ramach obchodów Dni Pamięci Żydów Galicyjskich odbywają się tu koncerty i występy artystyczne, organizowane przez Komitet Opieki Nad Zabytkami Kultury Żydowskiej.

Tarnowski rynek był świadkiem męczeństwa i zagłady miejscowych Żydów podczas niemieckiej okupacji. Na narożnym budynku ulic Żydowskiej i Piekarskiej wmurowano tablicę upamiętniającą likwidację tutejszego getta. W Muzeum Okręgowym, mieszczącym się w kamienicach północnej pierzei rynku, zobaczyć można interesującą kolekcję judaików, spośród których najcenniejszymi są oryginał przywileju z 1667 r. oraz trzy Tory i dokumenty z ostatniej tarnowskiej bóżnicy.

Prowadząca na północ **ulica Goldhammera**, nazwana została dla upamiętnienia zasług dr Eliasza Goldhammera, wiceburmistrza Tarnowa. Decyzja Rady Miejskiej o nazwaniu ulicy nazwiskiem osoby pochodzenia żydowskiego stanowiła precedens w Polsce początków XX w. Po obu stronach traktu znajdują się kamienice należące niegdyś do tarnowskiej elity.

W budynku o numerze 1 mieścił się ostatni, czynny do 1993 r., dom modlitewny. Pod numerem 3 znajdował się hotel Hermana Soldingera,

Tarnów - ulica Goldhammera

najznakomitszy z tarnowskich hoteli. W budynku dziś oznaczonym nr 5 działało Towarzystwo Kredytowe, którego prezesem był Herman Merz; w sieni znajdują się dwie tablice pamiątkowe poświęcone Merzowi i Eliaszowi Goldhammerowi. Na elewacji kamienicy znajdującej się po przeciwnej stronie ulicy, pod nr 6, zachowały się napisy w języku jidysz i polskim, reklamujące dania restauracyjne.

Parowy młyn grysikowy, założony przez Henryka Szancera w 1859 roku, zwiększając w bardzo szybkim tempie swą wydajność, wpłynął znacząco na modernizację przemysłu młynarskiego w Galicji. W spółce Szancer i Freund uruchomili w 1865 roku drugi młyn parowy w Tarnowie. W latach osiemdziesiątych dziewiętnastego wieku młyn ten płacił ośmiokrotnie wyższe podatki niż młyny na pruskim Górnym Śląsku, co świadczyć może o rozmachu inwestycji tarnowskich przedsiębiorców.

Żydowska **łaźnia rytualna - "mykwa"**, wzniesiona w 1902 r. w stylu mauretańskim, zapisała się niechlubnie w historii miasta. Stąd został odesłany pierwszy transport więźniów do KL Auschwitz (14.06.1940 r.).

Cmentarz żydowski, jeden z najstarszych i najciekawszych cmentarzy w południowej Polsce, został założony w XVI wieku. Znajduje się na nim ponad cztery tysiące nagrobków, a pochowano ok. 150 000 osób. Dewastowany przez Niemców podczas okupacji, był miejscem masowych egzekucji Żydów z tarnowskiego getta, przeprowadzanych od czerwca 1942 do września 1943 roku. Po wojnie, w 1946 roku, na miejscu masowej mogiły pomordowanych żydowski rzeźbiarz, Dawid Beker, ustawił pomnik - złamaną kolumnę pochodzącą z ruin Synagogi Nowej (Jubileuszowej) w Tarnowie. Wyrzyty jest na niej cytat w języku hebrajskim „A słońce świeciło i nie wstydziło się...”

Miejscowości regionu tarnowskiego stanowiły niegdyś **silne ośrodki judaistyczne**. Niewielkie miasteczka, w których działalność przemysłowa nie rozwinęła się nigdy na wielką skalę, były jednymi z centrów chasydyzmu w Polsce. Z Dąbrowy Tarnowskiej, gdzie odbywały się sejmiki żydowskie z terenu Małopolski, pochodziła grupa wybitnych cadyków, m.in. **Dawid Unger**, założyciel słynnej dynastii Ungerów, jak również **Cwi Hirszem Rymanower**, późniejszy cadyk rymanowski. Spośród zabytków **Dąbrowy Tarnowskiej** poczesne miejsce zajmuje pieczołowicie odre-

Pomnik Romana Brandstaettera

stauowany budynek synagogi, siedziba gminnego Ośrodka Spotkania Kultur. Znalazła tam miejsce znaczna część zbiorów przechowywanych dotychczas w niewielkiej Izbie Pamięci Żydów, w tym: Aron Ha-kodesz, księgi w języku hebrajskim, menory, tałesy, filakterie i chanukowe lampki. Na ścianach sali modłów, głównej sali ekspozycyjnej, zachowały się bogate zdobienia. Dąbrowska synagoga jest jedną z siedmiu w Polsce, w której zachował się pełen cykl zodiakalny.

Innym, niezwykle istotnym ośrodkiem chasydyzmu, była **Bobowa**. Ta niewielka miejscowość, kojarzona najczęściej z wyrobem koronki klockowej, jest doskonale znana ortodoksyjnym Żydom. Chasydzi z Bobowej, którzy przenieśli swą siedzibę do Nowego Jorku, należą do największych i najaktywniejszych grup chasydzkich na świecie. Dzięki funduszom rabina Asche Scharfa, w 2003 roku otwarto tutaj wyremontowaną synagogę. Znalazły w niej swoje miejsce sala ekspozycyjna judaików oraz muzeum z warsztatem koronkarskim. Na szczególną uwagę zasługuje **oprawa aron ha-kodesz z 1778 r.**, uważana za jedną z najcenniejszych w Polsce. Będąc w Bobowej warto również odwiedzić tutejszy cmentarz, na którym spoczywają ciała przywódców miejscowych chasydów.

Żabno to kolejny, ważny niegdyś ośrodek ruchu chasydzkiego. Najbardziej znanym rabinem Żabna był Szalom Dawid Unger, syn Dawida Ungera z Dąbrowy, autor dzieł religijnych. Odnowiony w 1992 roku cmentarz, z zachowanymi pięknie zdobionymi nagrobkami, jest właściwie jedynym śladem obecności Żydów w mieście.

W **Bochni** znajduje się muzeum im. S. Fishera, kolejne prezentujące stałą ekspozycję judaików. Ponadto warto odwiedzić budynek synagogi, dziś przekształcony w bank oraz dobrze zachowany cmentarz.

Nieodległe **Brzesko** znane jest przede wszystkim jako miejsce urodzenia hebrajskiego pisarza **Mordechaja Dawida Brandstaettera**, dziadka słynnego polskiego pisarza Romana Brandstaettera. Z niewielu zachowanych zabytków należy wymienić zespół bóżniczo-kahalny, dawną synagogę i łaźnię, przekształcone dziś w obiekty kulturalne. Tutaj również znajduje się zadbane cmentarz, obejmujący kilkaset macew i oheli.